

УДК 141.7: 316.48

DOI <https://doi.org/10.26661/hst-2020-6-83-02>

ФЕНОМЕН ЮНАЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ГРИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ КУЛЬТУРІ MILITARIS

©НОСАЧ, Б. О.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)

E-mail: bogdan2-12@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6796-7705>

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова 01601, Київ, вул. Пирогова, 9

National Pedagogical Dragomanov University 01601, Ukraine, Kyiv, Pyrohova str., 9

Анотація

Однією з головних сфер виховної діяльності є підготовка молодого покоління наших громадян до захисту своєї країни, а також залучення їх до всіх видів громадських справ у період мирного життя. Система виховання в історії формування архаїчних культур включала в себе різноманітні види фізичних і морально-етичних випробувань, вона мала сакральний характер, забезпечуючи тим самим колосальний оборонний ресурс своїх територій. В умовах сучасного міждержавного спілкування безперечно актуальною проблематикою вітчизняного соціально-філософського аналізу стає процедура формування «мирної людини» або «Homo humanitatis», прабатьком якої була людина військова («Homo militaris») на прикладі практичних можливостей феномену юнацької військової гри в культурі українського козацтва. Дослідження особливостей ментальності у сфері військової діяльності розпочинаються з середини ХХ ст. у працях В. Вундта з психології народів, а також Л. Леві-Брюля з проблем ментальності архаїчного суспільства, відомиміє праці К. Леві-Стросса, О. Лосева, В. Проппа, Е. Тейлора, А. Тойнби, Дж. Фрезера, Й. Хейзінга. У творах С. Хантінгтона ми зустрічаємо аналіз спільних цивілізаційних цінностей та шляхів збереження культурної ідентичності. У статті досліджуються сучасні теоретико-методологічні підходи до наповнення змістом феномену змагально-військової гри у вітчизняній культурі *militaris*. Методологія дослідження побудована на системно-структурному, герменевтичному і діяльнісному підході. У свою чергу, застосування методів компаративного аналізу, аналітичного, діалектичного, історико-логічного і ретроспективного забезпечують аналіз взаємовідносин та зв'язків базових складових соціально-філософського виміру соціальної реальності. Результатами дослідження стають положення про те, що культура *militaris* є не тільки образ мислення стосовно специфічних рівнів індивідуальної та колективної свідомості, а вона обов'язково враховує соціальний досвід, життєстверджуючий комплекс національних традицій, оригінальність культурологічних можливостей ігрового феномену. Можемо стверджувати, що суттєві зміни у військовій сфері життя зумовлюються національно-територіальною приналежністю учасників військової Гри та їх особистим ставленням до гуманітарного виміру війни. Поступова зміна військових станів у життєдіяльності суспільства забезпечує подальший розвиток держави як культурного утворення, а етнічні особливості різних форм військового мистецтва, сакральний характер виготовлення зброї сприяли збереженню цілісності спільноти та переходу від форм військової діяльності до процесів державотворення. У висновку доводиться положення про те, що мілітарна культура завжди об'єктивно була однією з головних

складових цивілізаційного розвитку, а розуміння кардинального протиріччя військових конфліктів сьогодні необхідно вирішувати виключно у таких соціокультурних контекстах як наука, освіта та мистецтво.

Ключові слова: ігровий феномен, мілітарна культура, змагальна військова гра, військова діяльність, традиція, культурна ідентичність, військове мистецтво.

Актуальність теми дослідження. Однією з головних сфер сучасної виховної діяльності є підготовка молодого покоління наших громадян до захисту кордонів своєї країни та ціннісних надбань нашої культури, а також залучення їх до всіх видів громадських справ у період мирного життя. Система виховання в історії формування архаїчних культур включала в себе різноманітні види фізичних і морально-етичних випробувань, вони мали сакральний характер і сприяли соціалізації чоловічої молоді, забезпечуючи тим самим колосальний оборонний ресурс своїх територій. «Коллективне підсвідоме» формується на основі міфів і ритуалів історично сформованих спільнот на певному просторі сумісної взаємодії. У результаті поступово з'являється комплексна символічна база світоглядних засад та обрядова культура того або іншого народу, цінність яких, у свою чергу, полягає в можливості відроджуватися у сучасних формах народознавства і мистецтва. Розуміння смислу символів унормовує сприйняття світу, завдяки ним людина не тільки на інтелектуальному, а й на чуттєво-емоційному рівні відкриває і творить нове у своєму житті. Так само не підозрюючи, ми стикаємося з військовою символікою

переродження, наприклад, К.-Г. Юнг вважає, що у період Другої світової війни спостерігалось зростання зацікавленості до творів Гомера, Шекспіра, Товстого, тобто люди знов поверталися до текстів класиків і відкривали для себе архетипічне значення війни [8, с. 106]. Причому несподівано у тих читачів, які реально не переживали емоції агонії війни, так само спостерігалось живе переживання трагічних подій. Особливістю тут є той момент, що мова йшла про різні за часом і простором військові дії, тобто може бути битва за Трою або Бородіно, реакція була схожою на вираження геніальними письменниками універсальних тем. Для Юнга таке читання захоплює нас, тому що запропоновані теми визначально є символічними за своєю суттю, а людський мозок володіє особистою історією, де з прадавніх часів було закладено на рівні інстинкту збереження свого життя та території існування свого роду.

Об'єктивний характер культури *militaris* завжди забезпечував їй одне з пріоритетних положень у процесі цивілізаційного поступу, відповідне сучасне пропагування тенденцій «демилітаризації» соціального життя вимагає формування концептуального підходу заміщення насильницької військової форми з'ясування міжцивілізаційних стосунків

прийнятними мирними засобами. Сфера виховання, як така, включає в себе усі види діяльності, так як вона відповідає за формування підростаючого покоління не тільки для подальшого їх залучення до військового захисту своєї країни, а й повноцінної участі у громадських справах мирного періоду життя своєї спільноти. В архаїчних культурах сфера військового виховання формувалася на різного виду випробуваннях, церемоніях і ритуалах, починаючи з юнацьких ініціаційних ритуалів вона мала характер сакральних дій. З певним періодом часу такі суспільні процедури набувають систематичний характер постійного традиційного обряду та зводять розуміння такого сакрального таїнства як участь у війнах, в сприйнятті суспільного обов'язку захисту Батьківщини як форму соціальної діяльності: «Йдеться про так званий епічний час та сюжет ініціації... Адже епос створює еталон досконалості, ідеальне суспільство, соціальна мета або функція якого – порівняння ідеалу з сучасністю» [3, с.128].

Отже, як бачимо, в умовах сучасного міждержавного спілкування безперечно актуальною стає проблематика вітчизняного соціально-філософського аналізу процедури формування «мирної людини» або «*Homo humanitatis*», прабатьком якої була людина військова («*Homo militaris*») на прикладі практичних можливостей феномену юнацької військової гри в культурі українського козацтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей ментальності у сфері військової діяльності, на нашу думку, розпочинаються з середини ХХ ст. у працях В. Вундта з психології народів, а також Л. Леві-Брюля з проблем ментальності архаїчного суспільства, а також праці К. Леві-Стросса, О. Лосева, В. Проппа, Е. Тейлора, Дж. Фрезера, та багато ін. Умови формування соціальних процесів у військовій діяльності, а також вплив на них такої форми сумісної взаємодії як гра з точки зору феномену цивілізаційної культури було запропоновано у творах таких філософів сучасності як Л. Вітгенштейн, У. Морган, Ф. Ніцше, Х. Ортега-і-Гассет, Ж.-П. Сартр і М. Гайдеггер. Окрему увагу нами було приділено ідеям дослідження ігрового елементу мілітарної культури, що були представлені у працях Й. Хейзінге. У свою чергу, військово-змагальний спосіб життєдіяльності в українському козацтві досліджується такими представниками вітчизняної історико-філософської спільноти як В. Балушок, С. Кириленко, Ф. Савченко, В. Сергійчук, А. Цьось, Д. Яворницький, Н. Яковенко та багато інших.

Тематику співвідношення цивілізованого і варварського світів в аспекті військової діяльності представлено у роботах А. Тойнбі, а в працях С. Хантінгтона ми зустрічаємо аналіз спільних цивілізаційних цінностей та шляхів збереження культурної

ідентичності. Він пропонує одне бачення «світового порядку» і «образу світу в цілому», головна роль відводиться різноманіттю культур у глобальній взаємодії та відповідно в різноманітності в поведінці, цінностях, віруваннях, тобто проблемам, що вивчаються культурною антропологією. Теза про те, що «кожний конфлікт має складну природу, яку не можна зводити до зазначених протиріч. Вважається, що у воєнний конфлікт вступають соціальні групи, держави або нації. Соціально-політичний суб'єкт активізується, якщо має певні цілі та відповідну мотивацію. У конфлікті задіяна вся сфера свідомості та емоцій: уявлення, цінності, інтереси, ідеології тощо» [2, с.399], - підтверджує наявність широкого кола питань зазначеної проблематики.

Форми військової гри як складового елемента культури було представлено у найвідомішому творі Й. Хейзінга «Homo Ludens. У сутінках наступного дня»: «Одна справа, коли війна ведеться в межах певних правил і норм, які визначаються ворогуючими сторонами. У такому видатку можна вести мову про війну як функцію культури» [7, с.106]. Війна за основним своїм значенням асоціюється з руйнуванням і знищенням людського життя саме у цьому й полягає деструктивний характер мілітарної діяльності, за висловом Хейзінга – агональний характер, а кожний суб'єкт такої діяльності на тому або іншому рівністикається з негативними

наслідки збройного протистояння. Позитивним моментом зазначених процесів стає той факт, що активна діяльність у сфері на певному етапі поступу людства починає сприяти будівництву нормативно-правової системи та забезпечує засади правової регулятивної функції культури *militaris*. Оригінальний теоретико-методологічний підхід, відповідно до наших міркувань, є присутнім у творах М. Кревельда: «Війна не є просто засобом, дуже часто розглядалася як мета – крайньою привабливою діяльністю, який неможливо знайти достойне заміщення. Причина, із-за чого інші види діяльності не зможуть замінити війну, полягає саме у тому, що вони - «цивілізовані»; іншими словами, підпорядковуються штучним правилам. У порівнянні з війною, ... всі інші багаточисленні види діяльності, у процесі котрої люди ризикують своїм життям, є просто грою, причому достатньо тривіальною у такому відношенні. Хоча війна також у деякому сенсі «штучний» вид діяльності, вона вирізняється від всього іншого тим, що дарує людині повну свободу, у тому числі, парадоксальним образом, свободу від смерті. Лише війна дає людині можливість застосувати всі його здібності, все поставити на карту і перевірити, чого він вартий у порівнянні з таким самим противником. Саме ставка робить гру серйозною, можливо і благородною» [1, с. 228-229].

Отже, войовничий дух сили і мужності, боротьба за своє життя

та існування свого роду, формування моделей змально-військової гри за певними правилами створюють умови для розповсюдження такого історичного феномену як ініціація. Головною його рисою є просякнутість самої процедури посвячення юнака до військової служби ігровим елементом архаїчних правил суспільного життя. Крім того, можемо наголосити на тому факті, що традиції ініціації є присутніми практично у всіх відомих нам древніх культурах. Можемо стверджувати, що процедура ініціації є складовою мілітарної культури, яка у свою чергу, на основі традицій освітньої та виховної діяльності сприяє становленню ідеалів мужнього захисника спільноти гідного перемагати у військовому протистоянні.

Мета дослідження. У статті досліджується проблематика сучасних теоретико-методологічних підходів до наповнення змістом феномену змагально-військової гри у вітчизняній культурі *militaris*.

Методологія дослідження зумовлюється проблематикою поставлених завдань, характером і джерелами отримання необхідної інформації, тому головними методами нашого дослідження є системно-структурний, герменевтичний, діяльнісний підходи, а також застосування процедури використання когнітивного креативу мовних практик. У свою чергу,

застосування методів компаративного аналізу, аналітичного, діалектичного, історико-логічного і ретроспективного забезпечують аналіз взаємовідносин та зв'язків базових складових соціально-філософського виміру соціальної реальності.

Виклад основного матеріалу. Культура *militaris* є не тільки образ мислення стосовно специфічних рівнів індивідуальної та колективної свідомості, а вона обов'язково враховує соціальний досвід, життєстверджуючий комплекс національних традицій, оригінальність культурологічних можливостей ігрового феномену, тому, можемо стверджувати, що суттєві зміни у військовій сфері життя зумовлюються національно-територіальною приналежністю учасників військової Гри та їх особистим ставленням до гуманітарного виміру військових дій. Поступово мілітарна сфера культури стає підґрунтям для історичного процесу формування певних нормативів і правил співіснування цілісної спільноти, завдяки чому здійснюється правово-регулятивна функція культури. Завжди новостворені імперії були готові до відсічі загарбницьким намірам, але й варварські військові угруповання швидко освоюють технічні досягнення та навчаються військовому мистецтву. Така історична повторюваність призводить до видозмін самої суспільної структури, коли у результаті активного розвитку

військової справи формується дисциплінований військовий клас з якого виділяється управлінська верхівка державних об'єднань. Поступова зміна військових станів у життєдіяльності суспільства забезпечує подальший розвиток держави як культурного утворення, а етнічні особливості різних форм військового мистецтва та сакральний характер виготовлення зброї сприяли збереженню цілісності спільноти та переходу від форм військової діяльності до процесів державотворення.

Необхідно відмітити роль мілітарної складової в єдиному процесі формування етнокультурних засад певного народу, причому в історичний період його цивілізаційного розвитку. Різницю між цивілізаційним і варварським періодом формування народів у контексті військової діяльності розглядає у своїх дослідженнях А. Тойнбі. Він вважає, що такий розподіл зазначених етапів історичного розвитку відбувається у періоді встановлення міждержавних кордонів: «Високий культурний розвиток у різних сферах того чи іншого стародавнього народу як-от персів, єгиптян, греків, римлян, як правило, супроводжувався становленням імперії. Заснування міст-колоній, створення великих армій і флоту, водночас трансляція культурних досягнень у сфері життєдіяльності інших культур – все це етап піднесення цивілізації стародавності. Військові кордони, які можна порівняти з парканом,

що наглухо перекриває входи й виходи, сумний фінал останніх» [5, с. 541], - мова йде про те, що стала цивілізація вже не має змоги рухатися далі та оновлюватися, вона консервує свої досягнення, пробує у такий спосіб захиститися від навколишніх варварських народів, які будуть завжди прагнути нових завоювань та збагачення за рахунок слабкіших сусідів.

Поступово мілітарна сфера культури стає підґрунтям для історичного процесу формування певних нормативів і правил співіснування цілісної спільноти, завдяки чому здійснюється правово-регулятивна функція культури: «Факт, який робить такий шлях розвитку ще більш вірогідним, полягає у тому, що війна є найбільш наслідувана зі всіх відомих людині видів діяльності... Не обов'язково поділяти точку зору Гегеля з приводу пріоритетного положення війни серед всіх людських занять, для того щоб погодитися, що одним з важливіших факторів, визначаючих розвиток внутрішньої структури будь-якої людської спільноти, була війна людини з іншими спільнотами. В кінці кінців, жодна спільнота не ілюструє цього факту краще, ніж сучасна національна держава – організація, котра набувала свої характерні інститути, включаючи відділені від уряду і народу збройні сили, частково завдяки необхідності воювати з подібними організаціями» [1, с. 204]. Зрозуміло, що новостворені імперії завжди були готові до

відсічи загарбницьким намірам, але й варварські військові угруповання дуже швидко освоюють технічні досягнення та навчаються військовому мистецтву. Результатом такої тривалої боротьби стратегій стає поразка практично у всіх відомих нам військових протистоянь цивілізаційних культур.

Отже, така постійна взаємодія зазначених складових призводить до видозмін самої суспільної структури, коли у результаті активного розвитку військової справи формується дисциплінований військовий клас з якого виділяється управлінська верхівка державних об'єднань. Поступова зміна військових станів у життєдіяльності суспільства забезпечує подальший розвиток держави як культурного утворення, а етнічні особливості різних форм військового мистецтва та сакральний характер виготовлення зброї сприяли збереженню цілісності спільноти. Починає спостерігатися тенденція переходу від форм військової діяльності до процесів державотворення.

Сфера мистецької діяльності так само дуже часто була дотичною допроцесів військової життєдіяльності різних етнічних спільнот та формувала специфіку елементів їх мілітарної культури. Можемо пригадати технології виготовлення і прикрашання зброї, нанесення орнаментів на захисні щити та обладунки, дотепер зміст багатьох таких технологій залишається не розкритим. Витворами мистецтва та ознакою

етнічної приналежності можна вважати військову форму, тому такі витвори мілітарної культури стають справжніми шедеврами національного мистецтва будь-якого народу.

Сьогодні епоха цифрових технологій вимагає від людини максимальної концентрації її життєвих зусиль тільки в окремій галузі діяльності, так само військова діяльність вимагає колосальних затрат у підготовці спеціалістів різного профілю вже в середині самої військової справи, тому сучасну війну можна виграти тільки колективними зусиллями, використовуючи нові суперсучасні технології. Безумовно, сучасне комунікаційне середовище створює унікальні умови для соціальних обмінів, де породжуються символічні уявлення та закріплюється досвід культури. Владна функція в ньому набуває соціально-інформаційного наповнення і пов'язана з можливостями опосередкованого контролю над свідомістю індивіда і соціальної групи. Стан війни, як і стан миру, передбачає формування особливого комунікаційного середовища, створеного засобами спілкування на засадах протистояння і домовленостей [2, с. 394]. Сьогодні вже (окрім художніх творів) не може бути епічного героя, який один або разом з представниками своєї родової спільноти спасає від напасти світ свого існування. Наш світ сьогодні має соціально-системний характер мережевої комунікації, тому сучасний соціум наглядно уявляє

обмежений об'єм природних ресурсів за які можна воювати, але не бажано їх знищувати. Як у ті часи, так і тепер всі вважають військові дії страшним лихом, але участь у будь-якій формі військової діяльності є проявом патріотичного ставлення та любові до своєї Батьківщини. З самого початку закладалось таке кардинальне протиріччя, яке можна вирішувати виключно у таких соціокультурних контекстах як наука, освіта, мистецтво тощо, котрі допоможуть замінити жорстке знищення людини людиною на предметно-конкретному полі боя і допоможуть перевести військові дії на «шахову дошку» змагання в інтелекті й техніко-технологічному забезпеченні противника завдяки попередньому аналізу всіх складових військових можливостей один одного з потенційно прорахованим переможцем.

Процес ментальної структури військового способу життя в Україні відбувався протягом декількох століть, а також історично набував свого особливого образу. У деяких моментах ми спостерігати певні аналогії між козацькими та спартанськими правилами існування, а також схожість змагально-військових моделей у суспільному житті спільнот Спарти і Запорозької Січі. Так само у зазначених соціокультурних утвореннях були принципово схожі процедури ініціації, наприклад, символічне вмирання юнаків – майбутніх воїнів. Мається на увазі

не просто їх уявна смерть, а процедура обрядового пожирання певним чудовиськом. Сенс такого дійства полягає у тому, що той хто проходить крізь черево чудовиська набуває магічних знань і владу над оточуючим світом. В українському епосі такими чудовиськами могли бути Змій або язичницький бог Велес, які були господарями потойбічного світу та знавцями смерті. Сама процедура представляла собою створення макета-опудала Змія або споруду з кіс і трави крізь яку ініційований юнак пролазив, а також йому вимащували обличчя сажею, як символу смерті, та кидали під ноги колодки, щоб він додавав максимально зусиль для подолання створеної пастки. Після «появи на світ» юнаку надавали нове ім'я, як при справжньому народженні [4, с. 89]. Унікальність вітчизняних територіально-географічних складових та відповідна відкритість соціально-культурного простору сприяли формуванню особливостей національно-військового характеру основними рисами якого стають захист свободи, справедливості та рівності всіх членів спільноти. З часом ці та інші положення було закріплено у дієвому кодексі моральних принципів Запорозької Січі.

Як бачимо, поступово відбувалася процедура формування «мирної людини» або «*Homohumanitatis*», прабатьком якої була людина військова («*Homomilitaris*») на прикладі практичних можливостей феномену юнацької військової гри в культурі

українського козацтва: «запорожці створили досить ефективні спеціальні фізичні і психофізичні вправи, спрямовані на самопізнання, саморозвиток, тілесне, психофізичне та моральне вдосконалення воїна. Ця система, за твердженням сучасників, була однією з найкращих у світі» [6, с.47]. Хоча військово-політична ситуація періоду Руїни в Україні не тільки затвердила на Гетьманщині владу козацького стану, але й постійно підтримувався безперервний характер війн, які доводилось вести практично більше ніж півстоліття. У цей період затверджувався не тільки дух войовничості, спрямований проти ворога, але й підігривався дух внутрішніх чвар за владу серед козацької старшини, тобто паралельно розвивалися свавілля, самочинство, постійно порушувалися загальноприйняті принципи регулювання суспільних відносин. Як пише у своїй дослідницькій праці Н. Яковенко: «Над козацькими війнами середини XVII ст. донині тяжіють – у чомусь більшою, в чомусь меншою мірою – парадигми української, польської та єврейської «національних історій», сформовані впродовж середини XIX – початку XX ст. як підґрунтя для ідеології модерного націотворення» [9, с. 189], - тобто кожне історіографічне дослідження було окрашено відповідним національним боєм тих військових подій. Кожний формував своє гуманітарне бачення тих трагічних подій: «для української доля окремої людини на тлі величних

визвольних змагань є категорією другорядною; польська модель виопуклює саме ті дії противника (а, отже, і спричинені ними жертви і руйнування), які підкреслюють його «антипольськість», замах на святощі; єврейська модель, коли дозволено так висловитися, «зацікавлена» у якомога більшому числі мучеників зі свого боку. Але в кожному з трьох випадків війна, що розпочалася 1648 р. посідала статус Рубікону, за яким пролягала нова смуга історії – української, польської та єврейської [9, с. 189], - відповідно, починає формуватися нові правила історичного діалогу, де кожний учасник озвучує свою «правдиву» версію і на основі цього вибудовує подальші міждержавні відносини.

Висновки. Результатами дослідження стають положення про те, що культура *militaris* є не тільки образ мислення стосовно специфічних рівнів індивідуальної та колективної свідомості, а вона обов'язково враховує соціальний досвід, життєстверджуючий комплекс національних традицій, оригінальність культурологічних можливостей ігрового феномену. Унікальність вітчизняних територіально-географічних складових та відповідна відкритість соціально-культурного простору сприяли формуванню особливостей національного військового характеру основними рисами якого стають захист свободи, справедливості та рівності всіх членів спільноти. З часом ці та інші положення було закріплено у дієвому кодексі моральних

принципів Запорозької Січі. Можемо стверджувати, що суттєві зміни у військовій сфері життя зумовлюються національно-територіальною приналежністю учасників військової Гри та їх особистим ставленням до гуманітарного виміру війни. Поступова зміна військових станів у життєдіяльності суспільства забезпечує подальший розвиток держави як культурного утворення, а етнічні особливості різних форм військового мистецтва та сакральний характер

виготовлення зброї сприяли збереженню цілісності спільноти та переходу від форм військової діяльності до процесів державотворення. У висновку доводиться положення про те, що мілітарна культура завжди об'єктивно була однією з головних складових цивілізаційного розвитку, а розуміння кардинального протиріччя військових конфліктів сьогодні необхідно вирішувати виключно у таких соціокультурних контекстах як наука, освіта та мистецтво.

Список використаних джерел

1. Кревельд М. Трансформация войны. Москва : *Издательство ИРИСЭН*. 2005. 242.
2. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. 2019. Київ : *НІСД*. 560.
3. Попович М.В. Мировоззрение древних славян. Київ: *Наук. думка*. 1985. 167.
4. Савченко Ф. Парубоцькі та дівоцькі громади на Україні. Первісне громадянство та його пережитки на Україні. Вип. 3. 1926. 72 – 94.
5. Тойнби А. Дж. Постижение истории. Москва : *Прогресс*. 1991. 802.
6. Традиції фізичної культури в Україні : збірник наукових статей / за заг. Ред. С.В. Кириленко, В.А. Старкова, А.В. Цьося. Київ : *ІЗМН*. 1997. 248.
7. Хейзинга Й. Homo Ludens. В тени завтрашнього дня. Москва : *Издательская группа «Прогресс», «Прогресс-Академия»*. 1992. 464.
8. Юнг К.-Г., Франц М.-Л., Хендерсон Дж. Л., Якоби И., Яффе А. Человек и его символы. Москва : *Серебряные нити*. 1998. 368.
9. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. Київ : *Критика*. 2002. 416.

REFERENCES

1. Savchenko, F., 1926. Parubotski ta divotski hromady na Ukraini [Fellow and maiden communities in Ukraine]. *Pervisne hromadianstvo ta yoho perezhytky na Ukraini – Primitive citizenship and its remnants in Ukraine*, 3, 72-94.
2. Creveld, M. Van, 2005. *Transformatsiya voyny [The Transformation of War: The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz Hardcover]*. Moscow: Izdatelstvo IRISEN.
3. Huizinga, J., 1992. Homo Ludens. V teni zavtrashnego dnya [In the Shadow of Tomorrow: A Diagnosis of the Modern Distemper]. Moscow: Izdatelskaya gruppa «Progress», «Progress-Akademiya».
4. Jung, K.-G., Franz, M.-L., Henderson, J.L., Jacobi, I., Yaffe, A., 1998. *Chelovek i ego simvoly [Man and his symbols]*. Moscow: Serebryanye niti.
5. Kyrylenko, S.V., Starkov, V.A., Tsos, A.V. (Eds.), 1997. *Tradytzii fizychnoi kultury v Ukraini [Traditions of physical culture in Ukraine]*. Kyiv: IZMN.

6. Parakhonskyi, B.O., Yavorska, H.M., 2019. *Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl [Ontology of war and peace: security, strategy, meaning]*. Kyiv: NISD.
7. Popovich, M.V., 1985. *Mirovozzrenie drevnikh slavyan [The worldview of the ancient Slavs]*. Kyiv.
8. Toynbee, A.J., 1991. *Postyzhennye ystoryy [A Study of History]*. Moscow: Prohress.
9. Yakovenko, N., 2002. *Paralelnyi svit. Doslidzhennia z istorii uiavlennia ta idei v Ukraini XVI-XVII st. [Parallel world. Research on the history of ideas in Ukraine in the 16th and 17th centuries]*. Kyiv: Krytyka.

NOSACH, BOGDAN - Postgraduate Student, National Pedagogical Drahomanov University, (Kyiv, Ukraine)

E-mail: bogdan2-12@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6796-7705>

PHENOMENON OF YOUTH MILITARY GAME IN MILITARIS DOMESTIC CULTURE

Introduction. One of the main areas of educational activity is preparing young generation of our citizens to defend their country, as well as involving them in all types of public affairs during the period of peaceful life. The upbringing system in history of formation of archaic cultures included various types of physical and moral-ethical tests, it had a sacred character, thereby providing a colossal defense resource for their territories. In modern intercivilizational communication, the procedure of forming a "peaceful man" or "Homo humanitatis", whose ancestor was a military man ("Homo militaris") on the example of practical possibilities of the phenomenon of youth military game in the culture of the Ukrainian Cossacks, is undoubtedly a topical issue of domestic socio-philosophical analysis. **Actual scientific researches and issues analysis.** Studying of the peculiarities of the mentality in the field of military activity begin in the middle of the 20th century in the works by W. Wundt on the psychology of nations, L. Levy-Bruhl's works on the problems of the mentality of archaic society, as well as the works by C. Levi-Strauss, O. Losev, W. Propp, E. Taylor, A. Toynbee, J. Frazer, J. Huizinga, and in the works by S. Huntington we find the analysis of common civilizational values and ways to preserve cultural identity. **The aim.** The article investigates modern theoretical and methodological approaches to filling the phenomenon of competitive military game in the militaris national culture. **The research methodology** is based on a system-structural, hermeneutic and activity approach. In turn, the application of comparative analysis, analytical, dialectical, historical-logical and retrospective methods provide an analysis of the relationships and connections of the basic components of the socio-philosophical dimension of social reality. **The statement of basic materials.** The militaris culture is not only a way of thinking about specific levels of individual and collective consciousness, but it necessarily takes into account social experience, life-affirming complex of national traditions, originality of culturological possibilities of the game phenomenon, therefore, we can say that significant changes in the military sphere of life are due to national territorial affiliation participants in war Game and their personal attitude to humanitarian dimension of war. Gradually, the military sphere of culture becomes the basis for the historical process of formation of certain norms and rules of coexistence of the whole community, due to which the legal and regulatory function of culture is carried out. Newly created empires have always been ready to repel aggressive intentions, but even barbaric military groups quickly master technical advances and learn the art of war. This historical recurrence leads to changes in the social structure itself, when, as a result of the active development of military affairs, a disciplined military class is formed from which the administrative elite of state associations stands out. A gradual change in military conditions in life of society ensures further development of a state as a cultural entity, and the ethnic characteristics of various forms of military art and the sacred nature of weapon manufacture

contributed to preservation of community integrity and transition from forms of military activity to processes of state creation. **Conclusion.** The article proves the position that military culture has always objectively been one of the main components of civilizational development, and the understanding of the cardinal contradiction of military conflicts today must be resolved exclusively in such socio-cultural contexts as science, education, art, etc. It was noted that in this case one can try to change the world tragedy of the destruction of the life of a particular person into a military virtual Game as a component of an intercivilizational dialogue.

Keywords: game phenomenon, military culture, competitive war game, military activity, tradition, cultural identity, military art.

Носач, Б. А. – аспирант кафедры социальной философии, философии образования и образовательной политики, Национальный университет имени М.П. Драгоманова (Киев, Украина)

E-mail: bogdan2-12@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6796-7705>

ФЕНОМЕН ЮНОШЕСКОЙ ВОЕННОЙ ИГРЫ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЕ MILITARIS

Одной из главных сфер воспитательной деятельности является подготовка молодого поколения наших граждан к защите своей страны, а также привлечение их к различным видам гражданских дел в период мирной жизни. Система воспитания в истории формирования архаических культур включала в себя разнообразные виды физических и морально-этических испытаний, они имели сакральный характер, обеспечивая тем самым колоссальный оборонный ресурс своих территорий. В условиях современного международного общения однозначно актуальной проблематикой отечественного социально-философского анализа становится процедура формирования «человека мирного» или «Homo humanitatis», праотцом которого был человек военный («Homo militaris») на примере практических возможностей феномена юношеской военной игры в культуре украинского казачества. Исследование особенностей ментальности в сфере военной деятельности начинается в середине XX ст. в трудах В. Вундта по психологии народов, а также Л. Леви-Брюля по проблемам ментальности архаического общества, работы К. Леви-Стросса, О. Лосева, В. Проппа, Е. Тейлора, А. Тойнби, Дж. Фрезера, Й. Хейзинга. В работах С. Хантингтона предлагается анализ совместных цивилизационных ценностей и путей сохранения культурной идентичности. В статье исследуются современные теоретико-методологические подходы к наполнению содержанием феномена соревновательно-военной игры в отечественной культуре *militaris*. Методология исследования построена на системно-структурном, герменевтическом и деятельном подходе. В свою очередь, использование методов компаративного анализа, аналитического, диалектического, историко-логического и ретроспективного обеспечивают анализ взаимоотношений и связей базовых составляющих социально-философского измерения социальной реальности. Результатом исследования становится положение о том, что культура *militaris* является не только мысленным образом относительно специфических уровней индивидуального и коллективного сознания, а она обязательно должна учитывать социальный опыт, жизнеутверждающий комплекс национальных традиций, оригинальность культурологических возможностей игрового феномена. Доказывается, что существенные изменения в военной сфере обуславливаются национально-территориальной принадлежностью участников военной игры и их личным отношением к гуманитарному измерению войны. Поступательные изменения военных состояний в жизнедеятельности общества обеспечивают дальнейшее развитие государства, как культурной единицы, а этнические особенности разных форм

Феномен юнацької військової гри у вітчизняній культурі *militaris*

военного искусства, сакральный характер изготовления оружия способствовали сохранению целостности сообщества и переходу от форм военной деятельности к процессам государственного строительства. Доказывается положение о том, что милитарная культура всегда объективно была одной из главных составляющих цивилизационного развития, а понимание кардинального противоречия военных конфликтов сегодня необходимо решать исключительно в таких социокультурных контекстах как наука, образование, искусство.

Ключевые слова: игровой феномен, милитарная культура, соревновательная военная игра, военная деятельность, традиция, культурная идентичность, военное искусство.

Received date 02. 12.2020

Accepted date 12.12.2020

Published date 20.12.2020